

Рецензія на дисертацію
Даца Андрія Олександровича
на тему «Протидія дискримінації (кримінально-правові та кримінологічні аспекти)», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність теми протидії дискримінації обумовлена низкою соціальних, правових, економічних та міжнародних чинників, які роблять її однією з найважливіших проблем сучасного суспільства. Дискримінація, у різних її проявах, призводить до соціальної напруженості, конфліктів і порушення прав людини. Особливо гостро постала ця проблема в умовах російсько-українського збройного протистояння. В умовах воєнного стану значного поширення набули національні, соціальні та етнічні суперечності, що призводять до виникнення та загострення конфліктів різних рівнів.

Дослідження кримінально-правових та кримінологічних аспектів протидії дискримінації є важливим напрямком для сучасної юридичної науки та практики, оскільки воно охоплює як правові механізми боротьби з дискримінацією, так і причини, умови та негативні наслідки цього явища.

Конституційна та міжнародна засада рівності та заборони дискримінації є невід'ємними характеристиками правового статусу людини і громадянина, що, як правило, є взаємообумовленими елементами єдиного принципу, який виражається у тому, що для забезпечення рівного становища осіб у відповідних правовідносинах не допускається дискримінація таких осіб у будь-якій формі та за будь-якими ознаками.

Рівність перед законом – рівне ставлення до осіб, які опинилися в однаковій фактичній та юридичній ситуації – є основною цінністю сучасного світу, принципом формування правового статусу особи у державі та принципом, що визначає відносини між окремими особами. Імператив рівного ставлення та заборона дискримінації є невід'ємною складовою цього принципу.

Відповідно, заборона дискримінації є одним з основних правових принципів, який закріплений у багатьох міжнародних та національних правових документах. Вона спрямована на забезпечення рівних прав і свобод для всіх людей незалежно від їх расових, етнічних, статевих, вікових, релігійних, соціальних чи інших характеристик. Дискримінація доволі часто є причиною інших злочинів, таких як насильство, екстремізм, тероризм. Злочини на ґрунті ненависті становлять особливу загрозу для суспільства, оскільки вони спрямовані не лише на конкретну жертву, але й на цілу групу людей, що призводить до соціальної напруженості.

Дискримінація залишається однією з найбільш гострих соціальних проблем сучасного світу, що порушує принципи рівності та справедливості. Вона проявляється у різних сферах суспільного життя, включаючи працевлаштування, освіту, медичну допомогу, доступ до послуг тощо. У контексті сучасних глобалізаційних та міграційних процесів, соціально-економічних змін проблема дискримінації набуває нових форм, що зумовлює потребу комплексного підходу до її вирішення.

У зв'язку з цим можна зробити висновок про обґрунтованість та безумовну актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної Дацем А. О., її зв'язок не лише з сучасними питаннями ефективного захисту прав людини, а й складними проблемами щодо протидії дискримінації.

Наукове дослідження значною мірою відкликається на кардинальні питання сучасності, рефлексує на динаміку розвитку доволі складних та суперечливих процесів реалізації державної політики у сфері протидії дискримінації, містить пропозиції щодо необхідності вдосконалення національного законодавства з врахування міжнародних стандартів та європейського досвіду у цій сфері.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність. Наукові положення та рекомендації, сформульовані у дисертації на тему «Протидія дискримінації (кримінально-правові та кримінологічні аспекти)», базуються на

комплексному підході до дослідження проблеми дискримінації, що включає аналіз нормативно-правової бази, теоретичних джерел, емпіричних даних та практики застосування як національного законодавства, так і міжнародних норм. Вірогідність та обґрунтованість цих положень підтверджуються наступними аспектами:

Комплексним аналізом нормативно-правової бази

У роботі проаналізовано національні нормативно-правові акти та міжнародні стандарти, що містять положення про захист від дискримінації. Особливу увагу приділено законам України, підзаконним актам, а також міжнародними стандартам і директивам Європейського Союзу, які адаптуються в Україні у рамках євроінтеграційних процесів.

Аналізом емпіричних даних

Отримані під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на значному емпіричному матеріалі. Емпіричні дані є важливим елементом дослідження проблеми протидії дискримінації, оскільки дозволили оцінити масштаби явища, виявити основні форми дискримінації та сформулювати пропозиції щодо підвищення ефективності заходів для її подолання. Емпіричні дані підтверджують, що дискримінація залишається гострою проблемою у всьому світі, включаючи Україну.

Системним підходом наукового дослідження

Дослідження протидії дискримінації поєднує кримінально-правові, кримінологічні, соціологічні та психологічні аспекти, що робить його комплексним і актуальним для розвитку сучасної юридичної науки та практики.

Розгляд та вирішення поставлених завдань дозволили Дацу А. О. у кінцевому підсумку досягнути поставленої мети наукового дослідження. Достовірність наукових положень підтверджується значною кількістю публікацій. Загалом представлені результати дослідження є цілком обґрунтованими та достовірними. Висновки, пропозиції та рекомендації, які отримані в процесі підготовки наукової роботи, мають системоутворююче

значення у контексті формування авторського бачення науково-практичної парадигми державної політики у сфері протидії дискримінації в Україні.

Наукова новизна, представлена у дисертації, її основні наукові положення, висновки та рекомендації. Оцінюючи основні здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на окремі результати, що є новими.

Так, заслуговує на увагу визначення системності заходів кримінально-правового запобігання та протидії дискримінації, що є невід'ємною складовою системи гарантій забезпечення конституційного принципу рівноправності й толерантного ставлення до різних соціальних груп людей. Автор наголошує на комплексному характері правових, адміністративних, освітніх і соціальних заходів, що мають бути спрямованими на виявлення, запобігання та усунення дискримінації у суспільстві. Така система повинна забезпечувати рівний доступ до можливостей та ресурсів для всіх індивідів незалежно від їхньої раси, статі, віку, національності, релігії, інвалідності чи інших ознак, а також гарантувати захист прав та свобод людини від порушень, спричинених дискримінацією.

Слушним видаються положення про визначення базових нормативних дефініцій, а саме:

кримінальні правопорушення у сфері дискримінації автор визначає як суспільно небезпечні, кримінально протиправні прояви дискримінації, що виражають нетерпимість, упереджене ставлення до інших, пряме непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв людині чи громадянину за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками чи будь-яких інших рис (індикаторів) індивідуальної або групової ідентичності;

детермінанти у сфері дискримінації автор розуміє як комплекс соціальних, економічних, політичних, культурних, психологічних причин та умов, що впливають на виникнення та поширення злочинності, спрямованої на дискримінацію.

На особливу увагу заслуговує аналіз автором такої форми дискримінації як гендерно зумовлене насильство, що є серйозним порушенням прав людини та формою дискримінації за ознакою статі. Адже різні прояви даної форми дискримінації: фізичні тортури, примусова стерилізація, торгівля людьми, сексуальна експлуатація, зґвалтування, примусове вербування до збройних сил, сексуальне рабство, примушування до проституції, примусова вагітність, будь-які інші форми сексуального насильства, тиску і приниження набули широкого поширення на території України у сучасних умовах російсько-української війни.

Важливим доробком автора є аналіз кримінологічного портрету осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері дискримінації. Адже це є важливим практичним інструментом для здійснення різноманітних профілактичних заходів щодо попередження та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері дискримінації, так і для безпосереднього розслідування кримінальних правопорушень у сфері дискримінації.

Загалом, пропоновані положення, що виносяться на захист, є авторськими, чітко сформульовані, є логічними, науково виваженими та обґрунтованими, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірність. Детальне ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що у проведеному дослідженні запропоновано актуальні заходи щодо протидії дискримінації. Обґрунтовуючи ті чи інші положення, автор опирається на науковий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених, вміло обґрунтовує власні судження, висновки та пропозиції.

Аналіз змісту дисертації засвідчує, що її автор володіє належним рівнем проведення наукового аналізу, узагальнення та формування обґрунтованих висновків. Дисертантом проаналізовано значний масив наукових джерел (169 найменувань), на кожне з яких дано правильне посилання. Зазначене засвідчує

не лише академічну добросесність автора, а й глибину проведеного ним наукового дослідження.

Теоретичні та практичні висновки, що містяться в дисертації, спрямовані не лише на вирішення виявлених в ході дослідження проблем, а й можуть стати підґрунтям для подальших наукових пошуків у досліджуваній сфері відносин.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що мають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 213 сторінок. Список використаних джерел містить 169 найменувань і розміщений на 18 сторінках. Усі розділи, підрозділи та інші структурні елементи дисертаційної роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, яка деталізується конкретними завданнями, які визначені дисертантом.

Структура дисертаційної роботи Даца А. О. відповідає цілям та завданням наукового дослідження, що дозволило розкрити базові поняття та дати їх визначення, визначити характерні ознаки та концептуальні засади державної політики у сфері протидії дискримінації.

Особистий внесок здобувача. Теоретичні положення та розробки в межах дослідження, зокрема ті, які характеризують наукову новизну та практичне значення результатів, отримані автором особисто.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Наукове значення результатів дисертаційного дослідження полягає в узагальненні теоретичних положень попередніх досліджень та практичних рекомендаціях стосовно кримінально-правових та кримінологічних аспектів протидії дискримінації.

Практичне значення роботи полягає в тому, що авторські пропозиції, отримані за результатами дисертаційного дослідження, можуть бути використані у:

– *правотворчості* – як матеріал для підготовки пропозицій щодо змін та доповнень до національного кримінального законодавства України щодо ефективної протидії проявам дискримінації, для забезпечення наукової

експертизи законопроектів на предмет дотримання принципу рівності та протидії дискримінації. Положення дисертаційного дослідження можуть сприяти розробці національних стратегій та програм з протидії дискримінації;

– *правозастосовній діяльності* – для розробки практичних рекомендацій правоохоронним органам щодо підвищення ефективності заходів щодо протидії дискримінації;

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження загальнотеоретичних та практичних проблем протидії дискримінації, а також при розробці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій. Особливим напрямком є підвищення загальної обізнаності громадян про їхні права та способи захисту від дискримінації;

– *освітньому процесі* – положення та висновки дисертації можуть бути використані під час розробки навчальних програм, тематичних планів, планів семінарських занять, при підготовці підручників, навчальних і навчально-методичних посібників та викладанні навчальних дисциплін при підготовці та проведенні занять з навчальних курсів «Кримінальне право», «Криміналістика», «Міжнародні стандарти прав людини», «Запобігання та протидія дискримінації в Україні», «Порівняльне кримінальне право».

Повнота викладу результатів дослідження в публікаціях. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в одинадцяти наукових працях, опублікованих у чотирьох наукових фахових виданнях України, одному зарубіжному науковому періодичному виданні та п'яти тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях. Усі публікації автора за змістом відповідають темі дисертаційного дослідження, підтверджують належну повноту опублікування отриманих результатів. Опубліковані праці присвячені різним аспектам досліджуваної проблеми та гармонічно презентують зміст основних положень авторської концепції кримінально-правових та кримінологічних аспектів протидії дискримінації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Аналіз змісту дисертації дозволив встановити відсутність текстових запозичень без посилань

на джерело (плагіату). Дисертація на тему «Протидія дискримінації (кримінально-правові та кримінологічні аспекти)» не містить порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації, її окремих положень та оформлення. У тексті докладно розглядаються різні аспекти системи запобігання та протидії дискримінації в Україні, включаючи правові, освітні, соціально-економічні та міжнародні заходи. Однак, є кілька проблемних аспектів, які не були висвітлені або розглянуті недостатньо глибоко.

Зокрема, у своєму науковому дослідженні автор обґрунтовує необхідність підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, але не розглядає, як саме це може бути реалізовано на практиці. Крім того, не висвітлюється проблема корупції в системі правосуддя, яка може перешкоджати ефективному застосуванню антидискримінаційного законодавства. Навіть при наявності прогресивного законодавства, його реалізація на практиці часто залишається неефективною. Це може бути пов'язано з недостатньою підготовкою правоохоронних органів, корупцією або відсутністю механізмів контролю за виконанням законів. Відсутність регулярних аудитів, моніторингу та оцінки ефективності правозастосовної практики може призводити до того, що закони залишаються «на папері». Відсутність контролю призводить до того, що правоохоронні органи можуть ігнорувати дискримінаційні правопорушення або не надавати їм належної уваги. Це також може призводити до того, що жертви дискримінації не отримують належного захисту.

Важливий аспект, на який звертає увагу автор у своєму дослідженні, це необхідність гарантування безпеки для потерпілих і свідків злочинів, які пов'язані з дискримінацією. У багатьох випадках жертви дискримінації або свідки можуть боятися звертатися до правоохоронних органів через страх перед помстою або соціальним тиском. Відсутність ефективних механізмів захисту може призводити до того, що багато випадків дискримінації залишаються нерозкритими. Саме тому, важливо було розглянути конкретні механізми, які

могли б захистити потерпілих і свідків злочинів, які пов'язані з дискримінацією від тиску чи погроз з боку злочинців. Комплекс таких практичних заходів має бути невід'ємною складовою системи протидії дискримінації.

У роботі варто було б звернути увагу на певні інституційні недоліки впровадження антидискримінаційного законодавства. Україна є учасницею багатьох міжнародних конвенцій, зокрема Європейської конвенції з прав людини, Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та Конвенції про права інвалідів тощо. Ці документи вимагають від держав забезпечувати рівні права та свободи для всіх громадян, незалежно від їх расових, статевих, релігійних чи інших характеристик. Проте, імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство залишається неповною, що ускладнює ефективну боротьбу з дискримінацією. Наприклад, у багатьох країнах Європейського Союзу існують ефективні механізми протидії дискримінації, такі як спеціалізовані антидискримінаційні агенції, програми підтримки жертв дискримінації та освітні ініціативи. Україна могла б адаптувати цей досвід, але на практиці це робиться недостатньо. Наприклад, у законодавстві України відсутні чіткі механізми забезпечення рівних прав для всіх громадян, що суперечить вимогам міжнародних конвенцій.

Зокрема, у тексті згадується, що стаття 161 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за порушення рівноправності лише громадян, що суперечить міжнародним стандартам, які вимагають захисту прав усіх осіб, незалежно від їхнього громадянства. Неповна імплементація міжнародних стандартів призводить до того, що багато груп населення (наприклад, біженці, мігранти, особи без громадянства) залишаються без належного захисту

Зазначені дискусійні аспекти носять рекомендаційний, уточнюючий характер і не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження Даца Андрія Олександровича на тему «Протидія дискримінації (кримінально-правові та кримінологічні аспекти)».

Висновок. На підставі проведеного аналізу змісту дисертації Даца Андрія Олександровича на тему «Протидія дискримінації (кримінально-правові та кримінологічні аспекти)», можна зробити висновок, що представлена робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам до написання дисертаційних досліджень, зокрема щодо актуальності, новизни, наукової обґрунтованості та прикладного значення.

Таким чином, дисертація Даца Андрія Олександровича на тему «Протидія дискримінації (кримінально-правові та кримінологічні аспекти)» не лише демонструє високу теоретичну і методологічну підготовку автора, але й робить реальний внесок у розвиток наукової думки та вирішення практичних проблем щодо кримінально-правових та кримінологічних аспектів протидії дискримінації.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Дац Андрій Олександрович заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний рецензент:

кандидат юридичних наук,

**доцент, доцент кафедри теорії
права та конституціоналізму**

Західноукраїнського національного університету

Тетяна ПОДКОВЕНКО

Підпис *Тетяна Подковенко*
Завіряю:
НАЧАЛЬНИК
ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ *Анатолий Сергій*